

205235

205235

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BIBLIOTECA POPORALĂ
A "ASOCIAȚIUNII"

Anul XI.

Nr 102.

II.

Mitropolitul Andrei Saguna

DE

Dr. Ioan Lupaș,

profesor universitar.

IULIE — SIBIIU 1921.

Prețul 3 Lei.

„Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român“.

—≡ Intemeiată la 1861. ≡—

PREȘEDINTE DE ONOARE:

M. Sa Regele FERDINAND I.

Președinte activ:

Andrieu Bârseanu,
senator, membru al
„Academiei Române“.

Vicepreședinte activ:

Dr. Vasile Suciu,
mitropolit de Alba-
Iulia și Făgăraș.

Comitetul central al «Asociațiunii» numără 30 de fruntași din toate părțile țării românești.

 E de datoria fiecărui bun Român să sprijinească „Asociațiunea“ abonând publicațiile ei și înscriindu-se de membru.

Taxele de membri sunt următoarele:

Membru fondator al Casei Naționale, odată pentru totdeauna	Lei 1000.—
Membru fondator al «Asociațiunei», odată pentru totdeauna	„ 400.—
Membru pe viață al «Asociațiunei», odată pentru totdeauna	„ 200.—
Membru activ al «Asociațiunei», anual	„ 10.—
Membru ajut. al «Asociațiunei», anual	„ 2.—

BIBLIOTECA POPORALĂ A „ASOCIAȚIUNII“.

←• PUBLICAȚIUNE PERIODICĂ LUNARĂ. •→

Anul XI. — Nr. 102.

Mitropolitul Andrei Șaguna

de

BCU Cluj / Centrul Universitar Cluj
Dr. Ioan Lupaș
profesor universitar.

IULIE — SIBIU.

„EDITURA ASOCIAȚIUNII“

1921.

VI.

Faptele lui Șaguna pe teren școlar.

Școalele românești ortodoxe din Ardeal erau înainte de Șaguna și puține la număr și slab organizate. Văzând el lipsurile cele multe și pe teren școlar, a muncit fără preget și a îndemnat și pe alții să muncească pentru sporirea și înaintarea școalelor noastre.

Sinodul din 1850 a hotărât: 1. ca „până la altă rânduială tot insul dintre protopopi să fie inspector școlar în districtul său și din timp în timp să raporteze Prea Sfinției Sale, iar Sf. Sa înaltului minister de culte; 2. școala clericală a diecezei acesteia să se prefacă într'un institut teologic-pedagogic; să se înzestreze întocmai după cum sunt întocmite alte seminarii și tot clerical să fie dator, înainte de ce s'ar preoți, a fi învățător, după stările împrejur“; 3. se stabilește lista cărților, din care au să învețe elevii „școalelor sătene“. Și „tot odată cutează Soborul a rugă pe Maiestatea Sa, ca cu prilejul

organizării școalelor în Ardeal, să se îndure a avea părintească privire la numărul cel mare al populației române și a înființa pentru Români școale reale, gimnaziale, academice și o universitate“...

Pe baza acestor hotărîri ale sinodului din 1850 Șaguna se apucă îndată de lucru și cu toate că întâmpină multe piedeci din partea ministerului de culte Leo Thun, el a procedat cu toată energia la organizarea școalelor populare, îndemnând poporul a zidi edificii școlare potrivite cu cerințele vremii, îmbărbătând dascălii cei harnici și amenințând pe cei „leneși în slujba lor“, că „se vor pune la canon“.

În 24 Aprilie 1852 Șaguna dă următoarele îndrumări pentru școalele populare:

1. Fiecare obște bisericască să-și facă școală; cele sărace să nu se întovărășească cu vreo obște de altă religie.

2. Dascălii să fie de religia noastră.

3. În toate școalele noastre populare vor fi admise numai „cărțile cele tipărite în tipografia diecezană“.

4. Ca dascăli pot funcționa numai aceia, cari au dela episcop „atestat pentru hărnicia lor“.

5. Protopopii și administratorii protopopești să trimeată toate rapoartele școlare, „oblu“ episcopului, sub a cărui „superinspecțiune se va pertracta treaba școalelor“, și

6. Să i se facă, fără întârziere, cunoscute toate școalele noastre populare, cari s'ar afla „sub inspecțiunea sau direcțiunea vre-unui șef de altă religie“.

In curând Șaguna se simți îndemnat să laude zelul unor protopopi și preoți vrednici, cari „se străduiră a înduplecă comunitățile noastre bisericesti la ridicarea, dotarea și susținerea școalelor, înzestrară pe aceștia cu învățători harnici, vizitară adeseori școalele, inimară pe creștini, ca să-și dea copiii la școală, însuflețiră pe învățători, ca să fie cu râvnă întru purtarea deregătoriei lor sfinte... și nu lipsiră a seceră atât recunoștința creștinilor săi, cât și lauda organelor înaltei stăpâniri... și mulțumirea scaunului

episcopesc" (circulara Nr. 858 din Septembrie 1858).

În 10 August 1854 publică Șaguna „Ordinațiunea arhierescă pentru rândul cel bun în școalele noastre populare“, dând îndrumări privitoare la organizarea internă și la partea didactică a școalelor noastre populare, accentuând iarăși, că sunt admise numai cărțile aprobate de scaunul episcopesc și stabilind un plan de învățământ.

Se vede însă, că hotărîrea sinodului din 1850 privitoare la funcțiunea de inspectori școlari a protopopilor și cea de directori școlari a preoților nu eră pe placul tuturor. Îndeosebi nu putea să-i mulțumească pe ceice ar fi dorit școale naționale, iar nu confesionale. Relativ la această nemulțumire Gavriil Muntean scria deputaților din Viena: „s'a croit o ierarhie pronunțată — hildebrandică, că școalele comunale s'au supus la inspecțiunea protopopilor și în ultima instanță la Episcop“, după ce tot el lămurise pe Laurian în privința aceasta, arătând, că în „împrejurările prezente

naționalitatea trebuie să caute scăpare în biserică; din două rele cel mai mic; apoi decât să dirigeze școalele niște nemțoi — mai bine protopopii români. Exemplu să ne fie institutele pedagogice din Orlat și Năsăud. Ce dascăli români vor forma niște dascăli nemți, cari nici nu știu românește“.

Guvernatorul Ardealului, principele Schwarzenberg a zis într'un rând, că dânsul nu este mulțumit cu felul de organizare a școalelor populare din Ardeal, deoarece populațiunea acestei țări, fiind amestecată, ar avea lipsă de o școală comună, în care tinerii de diferite neamuri și limbi să învețe a se putea înțelege unii cu alții. Un om de încredere al principelui, Iosif Grimm, care erà pe atunci referent și a scris mai târziu o carte despre șeful său, n'a îndrăsnit să spună acestuia adevărul așa cum îl simția și cum l-a scris mai târziu în cartea sa, unde spune că școala comună, cursul superior al învățăturilor este pentru fiecare Ardelean școala vieții, a cărei limbă înțeleasă de toți este limba românească.

Această limbă o înțeleg și vorbesc nu numai Români, ci și Sașii și Ungurii ardeleni, deși aceștia din urmă n'au cercetat școale românești.

Ridicându-se mai târziu din partea guvernului învinuiri, că starea internă și externă a școalelor noastre populare n'ar fi mulțumitoare, în 1865 Șaguna dă poruncă severă protopopilor, să cerceteze cu deamănuntul școalele de sub jurisdicția lor și să raporteze exact despre starea fiecăreia. Din cele 43 rapoarte ale protopopilor (tipărite de Șaguna în volum sub titlul: „Adunarea rapoartelor dela directorii districtuali de școală în Arhidieceza greco-răsăriteană din Ardeal în anul Domnului 1865“) se poate constata, că dela 1850 până la 1865 numărul școalelor populare ortodoxe române din Ardeal s'a sporit cu 339, că organele administrației politice, au dat foarte puțin ajutor la ridicarea acestor școale, mai curând au împedecat, unde li s'a dat prilej, că fără îndemnul stăruitor al unor preoți însuflețiți, cari au alergat ei înșiși să dea ajutor cu carele la

adunarea materialului de lemn și piatră“ anevoie s'ar fi putut spori în mod așa de însemnat numărul școalelor noastre. Chiar unde nu erau clădiri corespunzătoare, învățătorii zeloși au făcut totuși ispravă bună, căci „precum un veșmânt mai vechiu și petecit face de multeori tot același serviciu, ca și unul nou, așa învățământul a prosperat până acum și în aceste zidiri vechi ca și în altele mai pompoase“.

Calitatea de bun Român a lui Șaguna a rămas eternizată pe paginile istoriei noastre naționale prin multe fapte și vrednicii culturale, între altele, și prin lupta frumoasă și plină de energie, ce a purtat Șaguna pe timpul absolutismului contra regimului politic, care în repetite rânduri a încercat a conduce școalele noastre, înlăturând jurisdicțiunea bisericească. Aceste încercări totdeauna au fost respinse din partea lui Șaguna, până când ele la începutul erei constituționale au trebuit curmate cu totul convingându-se însuși guvernul, că ace-

stea stârnesc numai temeri și nemulțumiri și nu pot duce la nici un rezultat pozitiv. Deaceea prin un ordin (dat la 25 Septembrie 1861), potrivit principiului autonomiei bisericești, i se dă voie lui Șaguna, ca „instrucțiunile școlare după judecata sa proprie” și atunci, când va afla de lipsă, să le gătească și să le aștearnă spre dispozițiune mai înaltă“.

În străduitoarea sa pornire de a se face, după cuvântul apostolesc, tuturor toate, între nenumăratele sale gânduri și îngrijorări chiar și în vârtejul luptelor politice și bisericești, cari se înteaiau cu înverșunare, — Șaguna mai găsià totuși răgaz de a urmări scrierile pedagogice mai de seamă, de a face studii serioase și în această materie, numai și numai să poată deschide pe seama învățătorilor cărări nouă de progres, să le poată da îndrumările necesare, pe cari — așa se vede — nici unul dintre bărbații noștri de școală din acel timp nu le putuse da. E vorba de interesanta cărticică, intitulată simplu și mo-

dest: „Instrucțiune pentru învățători“, care cuprinde în 64 art. o expunere sumară a principiilor de didactică generală și specială și nu este, cum s'ar crede, o simplă înșirare de păreri individuale și sfaturi părintești, ci pe alocurea dă dovezi de bună orientare științifică asupra diferitelor păreri pedagogice, privitoare la unul sau altul dintre singuraticile obiecte de învățământ.

Această cărticică o tipări în toamna anului 1862 și o trimise învățătorilor cu îndatorirea, să o studieze bine, ca să-și poată da seama de întreg cuprinsul ei, în vacanțele anului viitor, pe când va trimite în eparhie comisari școlari, cari vor ținea cu dânșii conferințe și examene din această instrucțiune.

În 1865 tipări Șaguna o instrucțiune amănunțită (34 art.) pentru directorii și inspectorii școlari, în care enumeră toate datorințele, ce au de îndeplinit preoții ca directori și protopopii ca inspectori școlari și spune, că acel protopop care „nu se simte în

stare“ a face inspecții după cum se cere și „această chemare grea nu o poate conduce spre obșteasca mulțămire“, să ceară dela consistor a fi dispensat de această funcție și înlocuit prin vre-un preot vrednic.

Intre multele neajunsuri, cari au priveghiat statornic la căpătâiul școalelor noastre, din partea învățătorilor desigur cel mai simțit și care dădea prilej la multe nemulțămiri, erà leafa cea cu totul neîndestulitoare, care varia între 40 și 300 fl. anual. Șaguna și-a dat silința să îndrepte și ajutoreze și în privința aceasta, cât îl iertau împrejurările. La 1856 înființase un fond de ajutorare pentru învățătorii lipsiți („fundația dascălilor săraci“) și contemplanse a-l sporì prin contribuiri benevole, ce le va da fiecare învățător „după voie slobodă“, când intră în funcțiune. Dar fondul acesta s'a sporit foarte anevoie, până la 1864 abià se urcase la suma de 1800 fl. Anul următor un corespondent al „Telegrafului Român“, scrie „de sub Piatra Craiului“ despre trebuința neapărată

de a îmbunătăți lefurile învățătorilor. Redacția întâmpină această cerință cu observarea, că și mai mult se simte lipsa unor îmbunătățiri în creșterea fiitorilor învățători. Mulți dascăli pot trăi, cum au trăit și până aci, cu leșoara ce o au. Adevărat, că „gază mare nu se face învățătorul în modul acesta, dar problema lui ca și a preotului, nici că este a strânge mamona, ci a crește oameni“.

Chiar în anul 1867 se ivesc nesiguranțe mari și cu privire la școlile populare. Căci legea școlară a lui Eötvös (art. XXXVIII din 1868) în câteva dispoziții ale sale nu țineă seamă de autonomia bisericii române, abia decretată (art. IX 1868). Congresul național-bisericesc din 1868 cearcă zadarnic să împiedece crearea acestei legi; cel din 1870 deasemenea remonstrează la Maiestatea Sa arătând, că prin legea aceasta „regimul cu autoritatea sa și cu înșeși mijloacele contribuțiunii noastre, s'a pus în luptă și frecare foarte dăunoadă cu noi; o luptă și frecare, ce în loc să împăciuiască

și mulțamească, neliniștește spiritele și în loc să promoveze, îngreunează și împiedecă cultura“.

„Telegraful Român“ aprobând propunerea deputatului congresual Borlea, de a protestă contra acestui proiect al ministrului de culte, semnase chiar dela început primejdia, prin următoarea comparație: „Obligațiunea congresului este a veghiă asupra autonomiei bisericesti câștigată cu atâta greutate, care vătămându-se în orice parte, ar fi ca o naie, care poate lua apă și care în urmă s'ar putea face netrebuincioasă pentru plutire“.

La 1873 „Telegraful Român“ insistă pentru înființarea școalelor de adulți, publicând articole despre însemnătatea ei și ordinul consistorului prin care li se impune tuturor preoților și învățătorilor, să înființeze școale pentru adulți de orice vârstă și sex, să țină examene cu ei în lunile Februarie sau Martie și să raporteze amănunțit și exact despre rezultatele, ce vor reuși să obțină.

Pentru ca școalele populare să poată avea învățatori harnici și bisericilor românești să le poată da preoți vrednici, — Șaguna a îngrijit părintește mai ales seminarul, în care se creșteau și se cresc viitorii preoți și învățatori români.

Îndată după sosirea sa în Ardeal, Șaguna ridică cursul clerical de 6 luni la un an și începù a controla mai de aproape mersul învățământului. După potolirea revoluției, una din cele dintâi griji ale sale fu iarăș organizarea seminarului. În ședința consistorului (17/29 Octomvrie 1849) propuse, iar consistorul primì ca la 1 Noemvrie st. v. să se înceapă „cursul“; la care să nu poată fi însă nimenea primit fără știrea și aprobarea episcopului“.

Șaguna a făcut începutul pentru ridicarea seminarului la un nivel intelectual mai însemnat.

Din partea ministrului nu i se dădea însă ajutorul cerut, în schimb i se spuneà, că dacă nu este în Ardeal institut teologic la înălțimea cerințelor timpului, să-și trimită cle-

ricii la institutul teologic din Cernăuți sau la cele din Viena. Șaguna însă spunea, că nu se simte nici decum îndemnat a primi sfatul acesta, fiindcă vrea să-și aibă clericii din eparhia sa totdeauna înaintea ochilor, spre a le putea cunoaște calitățile și aplicările lor și a putea fi astfel în stare să judece, care e vrednic să fie primit în tagma preoțească și care nu.

Alt motiv, care nu-i permite a-și trimite clericii la Viena sau Cernăuți, e că s'ar face nevrednic de slujba sa de arhieru, când ar neglija sau ar încredința altora educația clerului său.

Și fără sprijin dela guvern izbuti Șaguna să ridice an de an nivelul seminarului și să-i asigure desvoltarea, atât în privința materială, cât și intelectuală, morală și științifică. Eră de cea mai neapărată trebuință zidirea unui edificiu corăspunzător, provăzut și cu un internat, în care să fie crescute, sub privegherea directă a episcopului, viitoarele generații de preoți și învățători. La anul 1850 ceruse fără rezultat dela magistratul orașului Si-

biiu loc potrivit pentru zidirea unui seminar nou. Vechea zidire a seminarului erà slabă și stricată în urma viforului din anul 1849, de care a fost sguduită. Cumpărând din bani, colecțați dela preoțime și popor, o casă cu încăperi largi și corăspunzătoare, Șaguna mută seminarul în toamna anului 1853 în acest edificiu, și despărțind cursul teologic de cel pedagogic, îl ridică pe cel dintâi la 2 ani.

Dar grija lui Șaguna pentru seminar nu se mărginiă la problemele de organizare, ci îmbrățișă întreagă vieața internă a seminarului, contribuind prin mulțimea cărților didactice, scrise de el sau la îndemnul lui, în mod considerabil, la progresul învățământului și făcând însuși dese inspecții.

Șaguna se îngrijă și de soartea elevilor lipsiți de mijloace, înlesnindu-le traiul prin fel de fel de ajutoare bănești, parte din venitele sale proprii, parte din fundațiuni întemeiate anume pentru asemenea scopuri. Intre acestea cea dintâi e fundațiunea „Fran-

cisc Iosefină" înființată la anul 1853. În fruntea unei deputațiuni de Români călători Șaguna în Martie la Viena, ca să felicite pe împăratul, care scăpase norocos de atentatul croitorului maghiar Libényi (18 Februarie 1853). Cu această ocazie rugă Șaguna pe împăratul, să-i permită a eterniza credința și alipirea Românilor către tron prin o instituție filantropică, prin o fundațiune, care să poarte numele monarhului, ceea ce în 15 Aprilie acelaș an se și încuviințează. În scurt timp s'au colectat sume frumoase pentru fundațiunea aceasta, care până în anul următor se urcă la un capital de 12,594 fl. 38 cr.

Astfel la începutul anului școlar 1854/55 putu să împartă 11 stipendii (burse): 4 de câte 50 și 7 de câte 30 fl.

Fundațiunea aceasta, la care contribuî mai târziu și protopopul Ighian cu 1000 de galbini, o administrase până la 1859 întemeietorul însuși, dând în fiecare an seamă de starea ei „înaintea unei conferințe confesionale-naționale“, care decidea asupra distri-

buirii stipendiilor. Iar dela acest an înainte Șaguna fiind „îngreunat și împresurat de alte multe afaceri ofici-oase“, fundațiunea fu încredințată unei eforii, compuse din 4 membri, care în sinodul din 1864 arată, că fundațiunea „Francisc-Iosefină“ dispune de un capital de 22,664 fl. și 12¹/₂ cr. în valută austriacă.

În anul școlar 1862/63 cursul teologic al seminarului a fost ridicat dela 2 ani la 3 ani, iar cel pedagogic dela 1 la 2 ani și numărul profesorilor sporit la 5, iar peste alți 2 ani la 6. În toamna anului 1864 seminarul îl mută din casa clerului (strada Cisnădiei) în casele din strada Măcelarilor, unde se află și azi, iar „casa clerului“ o dă în arândă „spre folosul fondului seminarului“.

Ingrijirea lui pentru seminar nu încetă un singur moment nici în timpul boalei sale îndelungate, nici pe vremea când îl apăsau cele mai grele gânduri politice.

Tot pentru trebuințele seminarului, cu intenția de a împlini „orice lacună

în studiile teologice“, completă Şaguna la 1868 scrierea sa: „Compendiu de drept canonic“, tipărit la 1871 „Enchiridionul de canoane“, iar la 1872 „Manual de studiu pastoral“, scriere lucrată de Şaguna în timpul boalei sale și despre care spune în prefață că e „originală în felul său“ și o încredințează să o lucreze și amplifice vre-un bărbat „mai tânăr și mai sănătos“.

*

Cu toate că pe teren școlar grija de căpetenie a lui Şaguna se îndreptă mai ales asupra seminarului și a școlilor populare, dela cari așteptă o binefacere mai mare și mai întinsă, decât dela alte școale — în sinodul din 1850 a stărunit, după cum am văzut și pentru înființarea unor școli mai înalte: gimnazii, academie și chiar universitate pe seama Românilor ardeleni. În înțelesul acestei hotărîri sinodale, a scris și Şaguna rugarea către ministrul de culte, cerând să se înființeze la Cluj o academie „filozofică-juridică“ pe seama Românilor.

Mai târziu a văzut, că înființarea acestei academii nu erà cu putință și că între Români mai dureros se simția lipsa școalelor populare, decât a academiilor și universităților.

A stăruit însă mult, ca să poată aveà și Românii un număr cât mai însemnat de școale secundare (gimnazii, școale reale și comerciale).

Intr'un voluminos proiect despre școli, înaintat secretarului ministerial Heufler, căruia i se încredințase organizarea școalelor în Ardeal, Șaguna arată, că pe seama Românilor ortodocși, ar fi de dorit să se înființeze 6 gimnazii superioare (licee): în Sibiiu, Deva, Cluj, Chioar, Cohalm și Brașov; 6 gimnazii inferioare (cu 4 clase: în Făgăraș, Alba-Iulia, Sighișoară, Brad, Brețu și Abrud; 6 școale reale: în Hălmagiu, Murăș - Oșorheju, Hațeg, Offenbaia, Mijloceni și Șimleu. Limba de instrucțiune să fie în toate cea română, propunându-se bine înțeles, în mod obligator și limba germană.

Intre împrejurările grele ale timpului și între multele lipsuri, de cari

se poticnià la tot pasul Șaguna, nu isbuti să ducă la îndeplinire acest plan al său. Ci trebuì să se mulțumească cu succesele, cari au încununat stăruințele lui și ale altor Români de inimă, în lupta pentru gimnaziul din Brașov și mai târziu pentru cel din Brad.

Aprobând la 1851 „legământul bisericilor din Brașov pentru susținerea școalelor centrale“ Șaguna adaugă acestui act istoric următoarele șire: „Invoirea aceasta a obștilor noastre bisericești o am văzut și nu numai o laud în tot cuprinsul, ci încă o și binecuvânt, făgăduindu-mă a înainta lucrul acesta vrednic de toată lauda, în aceasta învoire cuprins“.

Aceasta promisiune o știu împlini cu scumpătate și cu pricepere în cursul întregii sale vieți. În toate împrejurările a manifestat pentru gimnaziul din Brașov o dragoste cu adevărat părintească, participând în persoană, alături de neobositul protopop Ioan Popazu, la toate lucrările de importanță, împreunate cu înființarea și conduce-

rea acestui institut, asistând aproape an de an la examene, ajutorând profesorii cu bani, ca să-și poată procura cele de lipsă pentru studii, cărți și reviste de specialitate, jertfind din al său (la 1864) 4000 fl. pentru cumpărarea unei case potrivite ca locuință pe seama directorului și — întrunind toate voînțele într'un singur gând. Astfel lui Șaguna îi revine o parte însemnată din meritul obștesc, dacă la 1860 acest gimnaziu putea fi socotit, „ca o coroană a întregii trebi școlare din Ardeal“, dupăcum mărturisește însuși Șaguna, adăugând cu satisfacție și în chip de povață pentru urmași aceste cuvinte pline de înțeles: „astfel ajută Dumnezeu, unde este cuget bun și unde puterile se știu întrebuință cu scumpătate și înțelepciune“.

Din proiectul lui Șaguna dela 1850, care cerea 6 școli reale, nimic nu s'a putut împlini. Numai Brașovul a fost mai norocos și în punctul acesta. Aci se făcuse de prin anii 1854—55 planul de a se înființa pe lângă gimnaziu și o școală reală inferioară, împreună

cu un curs de științe comerciale. Din lipsa de mijloace materiale planul acesta nu s'a putut însă realizà, decât abia în toamna anului 1869, când se înaugură clasa I. a școalei reale și comerciale.

În primăvara anului 1862 fruntașii poporului român din Zărand au hotărît a înființa un gimnaziu național în Brad, jertfind în acest scop suma de 58,200 florini, oferită de singuraticile comune din împrumutul de stat dela 1854.

Șaguna prevăzând însă, că viitorul gimnaziului, ca gimnaziu național, nu va putea fi în deajuns asigurat, sfătui pe Românii Zarandului la 1868, să schimbe statutele dela început și să asigure existența acestui gimnaziu, punându-l sub ocrotirea bisericii române ortodoxe. Indrumările lui Șaguna fiind ascultate, în anul următor s'a făcut un regulament nou, care în §. 1 statorește că: gimnaziul din Brad e gimnaziu național român de legea gr.-or. și gimnaziu mare cu opt clase. În toamna acestui an s'a deschis și a

II-a cl. gimnazială, în 1870—71 a III-a, în 1871—72 a IV-a și în 1872—73 a V-a clasă gimnazială, care în lipsa mijloacelor materiale fu în curând sistată.

Șaguna dăruì la 1870 pe seama gimnaziului din Brad suma de 2000 fl., impuse profesorilor a prezentà în fiecare lună conspect despre materiile percurse, cum cereà și dela profesorii gimnaziului din Brașov și ai seminarului din Sibiu, și încuviință ca programa institutului să se tipărească gratuit în tipografia arhidiecezană.

Gimnaziul din Brașov realizase în timpul acesta sub conducerea înțeleaptă a harnicului director Gavriil Muntean, frumoase progrese întregindu-se până în toamna anului 1863 la 8 clase. În Iunie anul următor se ținù cel dintâi examen de maturitate, pe care l-a condus Șaguna însuși. După terminarea examenului serie plin de satisfacție: „Mulțumirea și mângâierea este mare în inimile bravilor Brașoveni, căci văd, cum institutul în-

fințat prin zélul și sacrificiul lor înaintea și crește ca și chedrii Livanului!“.

După moartea lui Gavriil Muntean întâmplată la sfârșitul anului 1869, acest gimnaziu avu norocul unui director tot atât de vrednic, Dr. Ioan Meșota, care funcționă în această calitate până la moartea sa (19 Ianuarie 1878), lăsând amintirea frumoasă a unui excelent profesor și dibaciu mânuitor al condeiului.

Pe la sfârșitul anului 1869 Șaguna avea de gând să zidească și un internat lângă gimnaziul din Brașov. Inginerul brașovean Gartner îi prezintă un plan și un preliminar cu suma de 20—22,000 fl. Șaguna se declară foarte mulțumit cu acest plan, pentru care trimite inginerului un onorar de 100 fl., comunicându-i, că deocamdată e silit a amâna lucrarea aceasta, până se va zidi și un edificiu corăspunzător pentru școala comercială. Internatul plănuț de Șaguna în 1869 s'a înființat abia la 1912.

VII.

Faptele lui Șaguna pe teren cultural.

Pe lângă stăruințele și luptele sale întinse pe teren bisericesc, politic și școlar, Șaguna mai găsi timp și mijloace, ca să săvârșească și alte fapte culturale însemnate, cum a fost înființarea tipografiei (1850), înființarea „Asociațiunii Transilvane“ (1861) și mulțimea de cărți scrise și tipărite de el.

La 17 Iunie 1850 înaintează Șaguna la guvernul ardelean o rugare, arătând, cât de mult suferă episcopia Ardealului din cauza lipsei de cărți bisericești și școlare. Deoarece din aceasta lipsă de cărți izvorește multă „daună religiosității și culturei poporului“, roagă guvernul să-i dea voie a înființa cu cheltuiala sa proprie în Sibiiu o tipografie, care va fi totdeauna gata și spre serviciul înaltului regim

La sfârșitul lui August sosi răspunsul favorabil al guvernului, care având încredere în sentimentele loiale și în înalta înțelepciune a lui Șaguna,

încuviințează înființarea tipografiei cu singura condiție de a i se face cunoscut timpul deschiderii, localul, precum și conducătorul ei“.

Astfel Duminecă în 27 August st. v. putù să inaugureze „prin sfințirea apei“, după rânduiala „sfintei maicei noastre biserici“ această tipografie, ale cărei prime produse au fost înștiințarea „cătră iubitul cler și popor diecezan“, și o poezie ocazională a lui Andreiu Mureșanu preamărind pe episcopul, în care „româna ginte privește al său părinte ...renăscător de un popor, înfrânt de jugul greu“...

Localul tipografiei a fost la început în strada Iernii (Wintergasse Nr. 194), de unde numai în 1857 s'a mutat în strada Măcelarilor (Fleischer-gasse). Cel dintâi conducător și director al ei a fost românul Dimitrie Lazarevici, care fusese mai înainte „așezător de litere în tipografia regească din Buda“, de unde Șaguna îl primește în slujba sa, lăudându-i mai târziu stăruința și priceperea. Sub conducerea lui desvoltă această tipog-

grafie chiar dela început o activitate mănoasă, înzestrând în scurt timp bisericile și școlile noastre cu cărțile de lipsă, deși la început întimpină destule piedeci din diferite părți.

Foarte drept apreciază importanța culturală a acestei tipografii renumitul conducător al Sașilor, Jacob Ranicher, fost secretar la guv. ardelean, care într'o disertație dela 1855 caracterizează astfel pe întemeietorul ei: „El a lovit în stâncă și a deschis pe seama poporului său izvorul culturii intelectuale. Așa putem caracteriza pe Șaguna, care a săvârșit în anul 1850 pentru Români și pentru credincioșii bisericii gr.-răsăritene din Ardeal acelaș lucru, pe care-l făcuse înainte cu 300 ani Honterus pentru reformațiune și pentru Sași“.

Sub îngrijirea și supraveghierea lui Șaguna s'au retipărit în curs de vre-o 11 ani nu mai puțin de 35 cărți bisericești, între cari cele 12 minee (1853—1856) și întreaga biblie ilustrată (1856—1858).

Iar dela 1853 înainte a ieșit din aceasta tipografie, de câte 2 și 3 ori pe săptămână, ziarul „Telegraful Român“, care a apărut cu stăruință interesele politice, naționale și culturale ale Românilor ardeleni.

Tot în această tipografie s'au tipărit și numeroase cărți de școală, precum și scrierile lui Șaguna, între cari cele mai însemnate sunt: „Istoria bisericească“ (1860), „Compendiu de drept canonic“ (1868), „Enchiridion de canoane“ (1871) și Manual de studiu pastoral (1872) ș. a.

Pentru înființarea „Asociațiunii transilvane“ a înaintat Șaguna la 10 Maiu 1860 guvernatorului ardelean Liechtenstein o rugare subscrisă de 171 Români, cerând guvernului să admită ținerea unei adunări constituante („consultătoare“) în Sibiiu.

În răspunsul său (12 Iulie 1860) adresat lui Șaguna, care erà atunci la senatul imperial în Viena, guvernatorul Liechtenstein spune, că înainte de a admite adunarea cerută, trebuie să i se facă cunoscut proiectul

de statute, căci dânsul nu poate încuviința constituirea unei societăți cu tendințe exclusiv naționale.

După primirea acestui răspuns, Șaguna s'a adresat curând lui Barițiu, Cipariu și Ioan Pușcariu cu rugarea de a pregăti fiecare câte un proiect de statute și a i-le trimite spre întrebuintare. Din aceste 3 proiecte a combinat însuși unul, înaintându-l guvernatorului cu rugarea să „binevoiască a-l subșterne Maiestății Sale... și a mijloci încuviințarea ei de o nație, care a dat nenumărate dovezi despre alipirea sa cătră tronul maiestatic și al cărei patriotism curat și străin de orice separatism ostensibil se dovedește și cu §-ul 4 al statutelor unde limpede se zice, că membri acestei Asociațiuni pot fi de orice religie și nație.

Dupăce primì răspuns favorabil dela guvernatorul Liechtenstein, convocă pe ziua 9/21 Martie 1861 la Sibiiu pe toți cei 171 de inși, cari au subscris rugarea din 10 Maiu 1860.

In edificiul seminarului s'a ținut sub prezidiul lui Șaguna adunarea, care a discutat și aprobat statutele. Șaguna deschise adunarea prin o frumoasă cuvântare, comunicând rezultatele stăruințelor, ce s'au pus pentru înființarea acestei societăți și arătând, că „legile patriei noastre sunt de natură progresivă, deși într'un punct încă ne apasă, adecă în punctul naționalității; termină cu următoarele cuvinte de îmbărbătare, cari pe lângă un apel călduros, cuprind și o promisiune solemnă împlinită din partea lui cu prisosință: „..... monumentele materiale ale unui period cult se pot nimici prin mâni barbare și o nație liberă se poate lipsi de libertate prin niște legi draconice; însă monumentele spirituale și moravurile cele bune, precum și valoarea lor rămân pentru toți timpii nerăsturnavere, căci acestea sunt mai presus de orice putere silnică și fizică; de ele nu se poate atinge mâna barbarului, furul nu le poate fură, moliile nu le pot mânca. Fiind așadar problema noastră a înaintă

literatura, cultura, industria și agricultura națiunii noastre, adecă a înaintă starea spirituală și materială a poporului nostru, vrem a deșteptă prin mijloace naționale facultățile, va să zică cugetările cele senine și serioase în poporul nostru, ca să cunoască ființa și destinațiunea sa și să o știe întrebuiță spre tot binele, precum și alte nații fac astăzi aceasta. În sfârșit din parte-mi mă oblig, că voiu sprijini scopul Asociațiunii noastre, în cât va sta în puterile mele, căci aci voiu fi norocos a auzi sunelele cele dulci ale limbii mele materne, care la străini nu s'a învrednicit de atențiune, însă acelea cu atât mai scumpe sunt inimii mele“.

La sfârșitul adunării (ședința III) Barițiu mulțumește lui Șaguna „pentru ostenelele și sacrificiile, ce a binevoit, precum în nenumărate cazuri, așa și cu ocaziunea aceasta a le aduce în cauza națiunei“ și-l roagă să stăruască și mai departe în favorul acestei „Asociațiuni“ până la deplina ei înființare prin aprobarea preaînaltă a

statutelor și până la prima adunare generală.

Statutele discutate și primite în această adunare Șaguna le înaintă din nou, prin guvernul ardelean, la Viena, de unde primind în Septembrie aprobarea preainaltă, el convocă pe ziua de 23 Octombrie (4 Noembrie 1861) la Sibiu, „pe toți inteligenții națiunii noastre, cari voesc a fi membri „Asociațiunei“ spre a luă parte la inaugurarea și deplina constituire a aceleias“. În discursul rostit cu acest prilej Șaguna spune, că: „Asociațiunea are o problemă pe cât de nobilă, frumoasă și unică în felul său astăzi în întreaga națiune din toate părțile... pe atât și de serioasă și grea, pentru că cere o perseveranță de fier și un sacrificiu din inimă“.

La cuvântarea lui Șaguna a răspuns Timoteiu Cipariu prin clasicul său discurs despre importanța limbii naționale.

Cu ocazia constituirii s'a adunat suma de 3060 fl. dela 212 membri, cari au contribuit cu diferite sume

dela 5—210 fl. ; prelații premergând și aici cu frumos exemplu au dăruit pe seama „Asociațiunii“ Șuluțiu 2000 fl., iar Șaguna 1050 fl.

În ședința a 2-a, s'a ales ca președinte pe timp de 3 ani (în sensul §-lui 11 din statute) Șaguna cu 75 voturi, față de 20 date pentru Șuluțiu, 17 pentru Andreiu Mocioni și 11 împărțite între alții. Cu unanimitate au fost aleși Cipariu vicepreședinte și Barțiu secretar primar, iar ceilalți funcționari și un comitet de 12 inși cu majoritatea voturilor.

Ca președinte al „Asociațiunii“ a participat Șaguna la ședințele comitetului și a condus trei adunări generale, dela celelalte fiind împiedecat prin neconținutele lupte, ce purtă tocmai atunci pe teren politic, bisericesc și școlar. La distribuirea ajutoarelor pentru studenți eră totdeauna cu cea mai mare atențiune și dacă pentru vre-unul dintre studenții cei buni nu se ajungea din fondurile extrem de modeste ale „Asociațiunii“, nu stătea mult pe gânduri, ci îi oferia din al

său, căci pentru cererile oamenilor harnici Șaguna aveà totdeauna urechia și punga deschisă.

Cea mai frumoasă și mai reușită dintre adunările generale ale „Asociațiunii“, sub prezidenția lui Șaguna, a fost, cea din Brașov, ținută la sfârșitul lui Iulie 1862 și împreună cu o expoziție de produse ale industriei naționale.

Șaguna declară, că se simte „de trei ori fericit“ ca prezident al acestei „Asociațiuni“, căreia îi prorocește că într-un viitor nu prea depărtat își „va vedea ostenelile sale încoronate cu succesul dorit“.

În această adunare generală, pe lângă animatele debateri în chestia ortografiei și frumoasele disertații ale lui George Barițiu, Gavriil Muntean, Timoteiu Cipariu și Ioan Pușcariu, au mai fost și alte momente însemnate ca d. ex. premiera poeziilor lui Andrei Mureșanu cu 50 de galbeni. Suma erà destul de modestă, ceea ce președintele Șaguna află de lipsă a justifica prin următoarele cuvinte: „In

adevăr mie mi se pare puțin această sumă pentru celebrul nostru poet“, însă proiectarea s'a făcut în privire cu starea pecuniară a „Asociațiunii“. Dar la acest neînsemnat premiu se adaugă altul foarte mare: premiul moral, și cred că explic simțămintele și convingerea adunării poftind dlui Andrei Mureșanu a avea tărie trupească ca vârful Surului și Măgura Codlei“.

Adunarea se termină și astădată „prin cuvintele de însuflețire ale preșidentului Șaguna, care procește, că existența „Asociațiunii“ nu numai nu este periclitată din nici o parte, ci e asigurată din toate părțile prin unirea, armonia, simpatia și concursul tuturor Românilor“.

La următoarele trei adunări generale, ținute la Blaj (1863), Hațeg (1864), Abrud (1865) n'a mai putut participa Șaguna, fiind împiedecat la 1863 prin participarea la dieta ardeleană, la 1864 de o boală, pentru a cărei tămăduire trebuì să cerceteze băile din Mehadia, iar la 1865, având

să sfințească, chiar în 15 August — ziua adunării generale, — pe Ioan Popazu de episcop al Caransebeșului. În lipsa lui aceste trei adunări s'au ținut sub conducerea viceprezidentului Cipariu, care la Abrud atâr în numele său, cât și al adunării întregi, exprimă dorința de a-l vedea pe Șaguna iarăș în fruntea strălucitelor adunări generale, spre a le conduce „cu toată energia îndatinată, și cu toată însuflețirea, ce știe insuflă în inimile tuturor“.

Adunarea ținută în anul următor, 28—29 August 1866 la Alba-Iulia a fost cea din urmă condusă de Șaguna ca prezident. În cuvântul de deschidere arată motivele, cari l-au silit să absenteze dela cele trei adunări anterioare, adresează lui Cipariu „mulțumirea sa cordială și frățească“ pentru bunătatea și „deosebita desteritate“, cu care a condus acele adunări „spre îndestulirea obștească“; constată iarăș că „Asociațiunea“ și-a împlinit din destul misiunea sa față cu mijloacele cele smerite, de care poate să dispună“

— și vorbește apoi despre însemnătatea morală și socială a muncii, spunând, că fără muncă pricepută și stăruitoare nu poate înainta cultura unui popor nici „onoarea și aprecierea lui în societatea civilă“.

Până la această adunare capitalul „Asociațiunii“ a crescut la suma de 26,161 fl. 10 cruceri.

Cu câtă încredere priviă Șaguna la viitorul „Asociațiunii“, s'a putut vedeà din mărturisirile și constatările optimiste cuprinse în diferitele discursuri, ce a rostit cu prilejul adunărilor generale. Mai cităm aici o sentință caracteristică. Intâlnindu-se în vara anului 1864 la Brașov cu Barițiu, Șaguna îi zise acestuia „cu voce oareșcum dureroasă ca și cu un presimț profetic“: „Să nu lăsăm d-le Barițiu ca să apună „Asociațiunea“ noastră, să o susținem cu toate brațele, încât dacă s'ar întâmpla, să pierdem toate celelalte drepturi, la câte nizuim, să rămânem cel puțin cu acest mijloc comun de cultură a limbii și a spiritelor. Zelul nostru pentru „Aso-

„situațiune“ să nu scadă!“ La acestea adaugă Barițiu — ceea ce se știe și din expunerile premergătoare — că „situațiunea în Viena începuse a se schimbă încă din 1864 în defavorul Românilor. Episcopul Andrei o simțise mai curând, decât noi ceștialți“.

Schimbarea situațiunii politice a adus cu sine și campania ziaristică pornită în „Gazeta Transilvaniei“ contra lui Șaguna, care începuse a-și pierde din popularitatea de mai nainte. Probabil acestei împrejurări e a se mulțami și faptul, că la adunarea generală din Cluj (în August 1867) în locul lui Șaguna a fost ales ca prezident baronul Vasilie Pop, iar în locul lui Timoteiu Cipariu ca viceprezident Ioan Hania, directorul seminariului din Sibiiu.

VIII.

Faptele lui Șaguna pe teren industrial-economic.

Dar pe lângă luminarea, sporirea și întărirea claselor sociale existente în sânul poporului român a făcut Șaguna tot ce i-a stat în putință și

pentru crearea unei *clase de meseriași*, care înainte de 1848 ne lipsià cu desăvârșire. A stăruiet cu tot dinadinsul prin înțeleptele sale sfaturi arhieresti ca și această clasă socială, atât de necesară în viața oricărui popor, să se poată înjghebà și la Români ardeleni.

Cunoaștem greutateșile, cari au împiedecat formarea acestei clase sociale la Români ardeleni din timpuri mai vechi. Pe timpul lui Șaguna împrejurările au început a se schimbà încâtva spre bine în această privință. Dacă anul 1848 a adus emanciparea țărănimii, prin desființarea iobăgiei, anul 1851 aveà să aducă desrobirea comerțului și a meseriilor. Prin patenta împărătească din 25 Noemvrie 1851 s'au redus privilegiile breslelor și s'a enunțat că „la orice fel de comerț și industrie trebuie să se valideze *principiul liberei concurențe*». Astfel breslelor li s'a luat dreptul de a protestà, când vre-unui cetățean, care întrunește condițiile legale, i-se dă concesiune pentru exercitarea vre-

unei meserii. Mai târziu s'a publicat din partea guvernului ardelean o instrucțiune, prin care se regulează „referințele comerciale și industriale“ din Ardeal.

Șaguna, comunicând credincioșilor săi punctele mai însemnate ale acestei instrucțiuni, îndrumă preoții și protopopii a vorbi poporului „în tot locul și la toate prilejurile“ despre „binecuvântatele foloase, ce aduc meșteșugurile și neguțătoria, — descriindu-le acelea cu colori vii, *cu colori vii și străbătătoare*»... De încheiere îndeamnă și dânsul ca un părinte adevărat pe credincioșii săi, să îmbrățișeze cât mai curând și cât mai mulți meseriile. «*La meșteșuguri, turmă iubită / la meșteșuguri!* — strigă Șaguna cu tărie — pentrucă fiind tu numeroasă, poți formă din fiii tăi *oameni învățați*, cari să-ți apere interesele, *meșteșugari* cari să-ți înmulțească și susțină *economia națională, soldați buni*, adevărați, cari să-și verse sângele pentru patrie și împărat, și totuș să rămână destui și pentru *lucrarea pământului*».... „numai

așă făcând vei putea nădăjdui și aștepta revărsarea unor zile mai plăcute, mai vesele și mai senine, în care va străluci și asupra-ți *de mult ascunsul soare al fericirii* și încălzindu-te cu binecuvântătoarele sale raze, îți va desgheța inima cea de mult amorțită și înghețată și numai chiar lucrând așă, îți vei putea croi și asigura atât viitorul tău, cât și al următorilor tăi“.¹

Aceste îndemnuri frumoase și stăruitoare nu au rămas fără rezultat. Fiii foștilor iobagi români au început în multe părți a învăța meserii și a se deprinde cu comerțul. În câteva centre s'au organizat chiar în reuniuni și societăți, menite a le apăra interesele și a le da îndrumările culturale de lipsă. Dar, ca niște începători cu pregătire modestă și cu mijloace materiale subțirele, numai în puține cazuri au fost în stare să ia lupta cu

¹ Circulara Nr. 445/1885. Dar Șaguna nu se mărginează numai la circulare. Mergea însuș pe sate și cuvânta poporului în acest sens. Mai trăesc încă bătrâni, cari l-au auzit pe Șaguna cuvântând în biserica cea mare din Săliște și îndemnând poporul la îmbrățișarea meseriilor.

puternica concurență străină, sprijinită nu numai de marii capitaliști, ci și de numeroase și considerabile subvențiuni din partea statului. Din cauza lipsei de capital suficient, de energie și inițiativă înțelegătoare nu s'a putut dezvoltă până acum o industrie proprie, națională în stil mare, cu menirea de a concentra mulțimea muncitorilor noștri industriali și de a face, ca profitul din munca lor grea să fructifice și în favorul poporului nostru, nu numai spre folosul exclusiv al întreprinderilor străine!

Ce element prețios constituie muncitorimea industrială română pentru toate întreprinderile din ținuturile noastre, putem află chiar din mărturisirea străinilor, cari nu se sfiesc a prețui după cuviință valoarea muncitorilor români aplicați la industria mare.

Precum în vechime domnii feudali erau mai bucuroși să aibă pe moșiile lor iobagi români, fiindcă aceștia erau mai ascultători și mai cuviincioși decât tovarășii lor de alt neam, — tot astfel întreprinzătorii in-

dustriali din timpul dè faţă sunt mai mulţamiţi cu muncitorii români, fiindcă aceştia sunt mai harnici, mai devotaţi şi mai puţin pretensivi, decât cei de altă naţionalitate. „Muncitorul român este extraordinar de nepretensiv şi prin urmare foarte uşor de împăcat; el locuieşte totdeauna între conaţionalii săi, cari de obicei nu o duc mai bine decât el. Dar el mai este şi iubitor de pace şi se supune necondiţionat disciplinei de fabrică... Dintre toţi muncitorii din fabrici ei sunt *cei mai vrednici de încredere* şi formează pentru industria mare un *sprijin indispensabil*».¹

Crearea unor aşezăminte industriale româneşti, cari se poată aplica în serviciul lor măcar o parte a acestor muncitori valoroşi, este şi rămâne una dintre problemele de competenţă ale vieţii noastre economice din viitor. Dar pentru norocoasa deslegare a acestei probleme importante

¹ A. Jekelius: «Die Bevölkerungs — und Berufstatistik des ehemaligen Königsbodens» in «*Siebenb.-Deutsches Tageblatt*» 1907 Nr. 10105.

va fi neapărat de lipsă un conducător înzestrat cu aceeaș putere de inițiativă, cu acelaș talent de organizare, cu aceeaș destoinicie și perseveranță, cari l-au caracterizat pe Șaguna în toate acțiunile sale îndreptate spre progresul vieții noastre religioase, politice și culturale.

IX.

Moștenirea lui Șaguna.

Andrei Șaguna poate fi considerat ca un mare *reformator al bisericii ortodoxe-române din Ardeal și Ungaria*. Dar, — dupăcum scrie cu drept cuvânt unul dintre contimporanii lui — „această reformațiune a fost săvârșită cu atâta înțelepciune, încât ea s'a putut petrece pe nesimțite și fără de a face să se ivească cea mai mică desbinare între creștini... Din început el a simțit, că așa cum eră organizată, biserica orientală nu mai are vitalitate: trebuià dar să-i schimbe organizația potrivit cu interesele credincioșilor... Om bun și plin de iu-

bire, cum erà, Șaguna a căutat în oameni partea cea bună și pe aceasta a voit să întemeieze vecinica legătură dintre dânșii. Pe când în viața publică el aveà totdeauna răutatea oamenilor în vedere și nu se răzică decât pe identitatea de interese, în biserică el a pus mai presus de toate principiul: dacă nu este iubire între oameni, nu mai poate să se stabilească nici o legătură între dânșii... El le-a venit Ardelenilor ca un *om trimis dela Dumnezeu* și Ardelenii au cunoscut, că s'a ivit un Mesia în mijlocul lor, pentru că veacurile îndelungate le-au dat învățătura, că dacă ei nu se vor iubi între dânșii, nu vor găsi în lume decât ură și prigonire".¹

Prin reformele înțelepte și prin activitatea sa organizatorică Șaguna trezi în sufletul poporului sentimentul de drept și datorință, precum și conștiința libertății și a independenței naționale-bisericesti. Astfel deveni biserica ortodoxă pentru Românii arde-

¹ Vezi: *Mitropolitul Andreiu Șaguna*, monografie istorică — ed. II. Sibiu 1911, pag. 327.

leni un adevărat scut al naționalității, dupăcum în genere creștinismul oriental se împacă mai ușor cu condițiile independenței naționale în deosebire de creștinismul apusean, care neagă dreptul de independență națională-bisericească a popoarelor.

*

Anii din urmă ai vieții lui Șaguna au fost tulburați de atacurile, pe cari dușmanii săi politici începuseră a le îndreptă cu multă patimă contra lui. Și o învechită boală de inimă îl mistuia, întinzând aripa întunecată a morții asupra lui. Aceste suferințe morale și fizice îl apăsau și îi umpleau sufletul de presimțiri sinistre. Câtva timp s'a silit cu neînfrântă energie bărbătească a le alungă dela sine prin lectură și prin activitate literară. În corespondența lui din 1870—1873 străbat însă adeseori accentele dureroase ale unui solitar, care se simte părăsit de toată lumea. „Dacă poțtești, să știi, cum petrec eu zilele bătrânețelor mele — scriă Șaguna la sfârșitul anului

1870 unui protopop¹ — iată îți spun, că eu în singurătate m'am retras și studiez limbile clasice și meditez despre sfârșitul meu, căci eu nu cunosc nici cea mai mică desfătare sau petrecere, căci văd că lumea nu mă iubește, dar eu o iubesc ca un părinte sufletesc și gata sunt a aduce în favoarea ei ori și ce sacrificiu». Alteori i se părea, că s'a format o atmosferă ghețoasă în jurul dânsului, că toți îl ocolesc și se înstrăinează: „ori unde aş porni, văd numai cărări colțuroase, pline de spini, ori cătră cine m'aş apropiã, văd pe acela, că fuge de mine sau cel mult mă primește, dar cu inima rece și înghețată“.² Aceasta îl îndeamnă, să exclame odată cu durere: „Dee Dumnezeu, ca numele meu, să se îngroape cu rămășițele mele trupești și alții ca finicii să răsărã!“³

Ucenicii lui credincioși, aderenții devotați și sinceri își dădeau silința să-i însenineze anii bătrânețelor. Acea-

¹ Epistola din 12/24 Decembrie 1870 cătră I. Mețianu.

² Epistola cătră Ioan Pușcariu din 25 Martie 1871.

³ Cătră acelaș la 3/15 Maiu 1871.

sta o simte și o recunoaște Șaguna în altă epistolă a sa¹ scriind: „Ce este drept, am oameni buni și apti, dar am și malițioși și invidioși, cari *pot paraliză pe cei buni și activi*». Știind, cum începură a lucră și a se organiza contrarii lui, adaugă: „După moartea mea vor jucă rola vremile lui Moga, căci ei se pregătesc la o acțiune mare la întâmplarea morții mele, le și poate reuși prea ușor, căci *și regimul îi va părtini*»...

Vedem așa dară, că Șaguna ca om de cultură superioară, ca arhiereu, și bărbat politic de o însemnătate epocală, n'a fost apreciat după merit și după cuviință de unii dintre contemporanii săi. Chiar și câțiva dintre sfetnicii lui mai deaproape au avut consecuent atitudine ostilă față de dânsul probabil, fiindcă mărimea și superioritatea lui o simțiau ca o povară grea și zdrobitoare pentru micimea lor. Răutatea, ignoranța și ingratitudea acestora au rănit adeseori inima lui simțitoare, dar nu l-au

¹ Cătră acelaș la 26 Februarie (9 Martie) 1872.

putut împiedecă să lase și prin testamentul său cea mai frumoasă dovadă despre iubirea sa părintească nestânsă pentru toți. Cu toate că aveà și mitropolitul Șaguna unele neamuri, acestora nu le-a lăsat nimic din averea sa, ci precum în cursul vieții sale întregi, tot astfel și la moarte își jertfi totul numai și numai pentru interesele sfinte ale bisericii și ale poporului drept credincios“.

„Eu — scrie Șaguna în testamentul său — după §. 108 al Statutului organic aș putea testà cui și cum aș voi jumătate din averea mea, dară eu rezignez la favorul acesta și rânduiesc, ca toată averea, ce se va găsi după moartea mea, să rămână arhiepiscopiei noastre spre scopuri bisericesti, școlare și filantropice, prin o *fundațiune pentru toți timpii viitori*».

Dacă lângă lăsamântul acesta s'ar adauge sumele tuturor fundațiunilor bisericesti și școlare create de Șaguna, apoi mulțimea realităților — case și grădini — câte a cumpărat și le-a dă-

ruit bisericii, ar rezultă suma de *peste un milion*.

Această sumă, extraordinar de mare, dacă ținem seamă de modesta dotațiune a mitropolitului, este o splendidă dovadă, că Șaguna eră și în cele economice, ca și în cele culturale și politice, o capacitate neîntrecută. În testamentul său dispune, să fie îngropat lângă biserica din Rășinari „în cosciug de metal sau de lemn de brad, îmbrăcat în mătasă neagră“, la înmormântare să servească *un singur preot* și înmormântarea să i se facă „înainte de amezii fără pompă, fără muzică și fără predică“... Fixează mai departe, în ce ordine au să-l petreacă până la marginea Sibiului preoții, studenții și poporul, ce sume de bani să fie împărțite între săraci și între servitorii săi credincioși.

Acest admirabil testament ne înfațișează pe mitropolitul Șaguna ca un model de abnegațiune și jertfire de sine, ca omul ordinii și al autorității, ca pe sfătuitorul înțelept, cercând să îndrepte și de dincolo de

mormânt destinele neamului, pe care alții, poate, îl vor fi știut iubi mai cu căldură decât dânsul, dar mai înțelepțește — nimeni.

Când sinodul arhidiecezan din primăvara anului 1872 s'a prezentat la Șaguna „spre a-și exprima simțimintele de compătimire pentru starea nefavorabilă a sănătății Excelenței Sale“, le-a răspuns: „că scriitorii cei vechi bisericești numiau pe episcopi *miri ai bisericii*, dânsul însă zice, că *episcopul e mire al poporului credincios*. Precum caracterul mirelui e acela al credinței cătră mireasa sa, așa trebuie să fie și *al episcopului cătră popor*. Dară de aci urmează, că și poporul să fie cu *aceeaș credință cătră episcopul său*. Aceasta a fost *ideea sa conducătoare* totdeauna. În timpul din urmă însă din cauza boalei, neputându-se ocupa cu alte lucrări, a cetit tratatul lui Cicero: *De senectute*. Acolo a aflat precizate bine gradațiunile etății și dânsul s'a conformat întru multe după cele indigitate acolo, pentruca așa să co-

răspundă datorințelor sale în etatea înaintată”.¹

În iarna anului 1872—3 boala lui Șaguna s'a agravat, iar în 16/28 Iunie 1873 suferințele lui se curmară. Dar numele lui n'a fost îngropat deodată cu rămășițele-i trupești, — dupăcum își exprimase el dorința într'un moment de amărăciune sufletească, — ci a trecut prin moarte la nemurire. Astfel putem zice și noi, cum a zis el despre prietenul său Eötvös: Șaguna nu a murit ca să înceteze a trăi, ci a murit ca să trăiască mai glorios, să trăiască în veci.

La mormântul din Rășinari pelerinază elevii seminarului „Andreian” în fiecare an, la ziua morții lui Șaguna. Cei mai aleși dintre dânsii talmăcesc, în numele tuturor, sentimentele de evlavie și admirație în discursuri, din cari transpiră adeseori înțelegere dreaptă pentru opera marelui răposat, cum și nizuința de a se pătrunde de sfaturile înțelepte și

¹ Actele sinodului, arhid. gr. răs. din Ardeal 1872 p. 69—70.

de duhul luminat al glorioasei lui cârmuiri bisericesti și naționale.... Dacă vieța cu numeroasele ei răutăți — mărunte și mari — n'ar omorî în sufletele tinere frumoasele îndemnuri, cu cari pleacă din școală și dela mormântul lui Șaguna, rândurile preoților și învățătorilor noștri ar trebui să se primenească în curând cu caractere firme și hotărîte spre orice jertfă pentru lege și neam.

*

După moartea lui Șaguna a urcat scaunul mitropolitan fostul episcop al Aradului Procopie Ivacicovici (1873—1874), care a rămas timp foarte scurt în Sibiiu, căci fiind ales în 1874 ca patriarh al Sârbilor, a plecat numai decât la Carloviț spre a-și ocupa scaunul.

Congresul electoral din 1874 a ales ca mitropolit, cu majoritatea voturilor, pe episcopul Caransebeșului Ioan Popazu, dar guvernul țării nefiind aplicat a recomanda coroanei spre confirmare această alegere, a trebuit să urmeze în curând alta. După lupte și

agitațiuni electorale destul de păgubitoare a reușit să întrunească majoritatea voturilor episcopul Aradului Miron Roman, care a cărmuit mitropolia 24 de ani (1874—1898). După el a urmat Ioan Mețianu (1898—1916), al cărui succesor a fost Vasile Mangra (1916—1918). La Arad a urmat după Ivacicovici: Miron Roman (1873—1874), Ioan Mețianu (1874—1898), Iosif Goldiș (1899—1901), Ioan I. Papp (1903—?). Iar la Caransebeș după Ioan Popazu au păstorit: episcopii Nicolae Popea (1889—1908) și Dr. Miron Cristea (1910—1919).

X.

Câțiva dintre colaboratorii și ucenicii lui Șaguna.

Valoarea oamenilor mari stă nu numai în faptele, pe cari le săvârșesc singuri, în ideile și concepțiile lor, ci și în felul, cum își știu alege sfetnicii și colaboratorii. Conducători de înaltă valoare morală și de erudițiune aleasă caută de obicei să strângă împrejurul lor elemente înrudite sufletește

cu ei, deci oameni cu pronunțate înclinațiuni către știință și virtute. Istoria dovedește, că adeseori sub oblăduirea căpeteniilor luminate s'au întâlnit la muncă comună cele mai felurite talente. După observarea istoricului latin Velleius Paterculus, talentele sunt ca paserile călătoare: se ivesc în cârduri, iar înaintea și în urma lor e pustiu orizontul...

Această asemănare se poate aplica și la colaboratorii lui Șaguna, cari n'au ascuns talentul, ca sluga vicleană și netrebnică din evanghelie, ci s'au silit să-l chivernisească astfel, ca prin munca și sânguința lor să contribuie la sporirea potenței culturale a bisericii și la înaintarea neamului.

Dintre acești sfetnici și colaboratori de talent ai mitropolitului Șaguna vom aminti aici pe următorii:

1.

Dr. Grigorie Pantazi erà fiul neguțătorului brașovean Ioan Pantazi. După terminarea studiilor universitare în Viena, Șaguna l-a instituit profesor

la seminar și secretar la consistor, înduplecându-l totodată să îmbrace și rasa călugărească, spre a se dedica cu totul bisericii. Moartea lui atât de timpurie (în vârstă de abia 30 ani) l-a atins foarte dureros pe Șaguna, care spre a perpetua amintirea acestui tânăr distins, a înființat la începutul anului 1855 *fondul Pantazi*, „care să fructifice 100 de ani și apoi împlinindu-se șirul anilor acestora, să se folosească protopopii și preoții nostri din neam în neam”. Iar în circulara sa, intitulată «*Monument al protosincelului Grigorie Pantazi*» aduce Șaguna laude călduroase acestui vrednic tânăr, spunând despre el, că eră „un exemplar rar în veacul nostru atât în privința năravurilor sale blânde și domoale, cât și în privința talentului său”.¹

2.

Ioan Popazu. Un colaborator entusiast al mitropolitului Șaguna a fost protopopul Brașovului *Ioan Popazu*,

¹ Dr. I. Lupaș o. c. pag. 110 nota 3.}

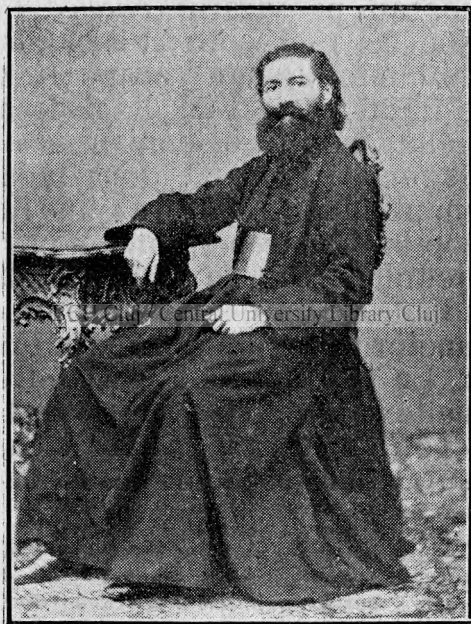
(născut la 1808) absolvent al universității din Viena. Acesta fusese luat în combinație de a ajunge episcop în locul lui Vasile Moga. Cercurile din Viena aveau opinie foarte favorabilă despre activitatea lui pastorală din cercul Brașovului. Dar planul acesta fu abandonat din motiv, că rudeniile lui Moga ar fi ținut prea multe intrigi, prin care ar fi putut zădărnici în bună parte intențiunile salutare și stăruințele tânărului Popazu. Astfel el a rămas protopop la Brașov, dând sprijin prețios lui Șaguna în toate întreprinderile de ordin politic, religios și cultural. În deosebi strădania lui cea mare pentru asigurarea existenței materiale a gimnaziului din Brașov a cercat Șaguna să i-o răsplătească avansându-l în treptele ierarhice și sfînțindu-l în 1865 ca episcop al Caransebeșului, unde l-a așteptat iarăși o muncă înțeleasă, până când a reușit să organizeze seminarul după cerințele timpului (în secția românească a seminarului din Vârșeț se primiau înaintea de Popazu și tineri numai cu 4

clase elementare) și să adune mijloacele materiale de lipsă pentru funcționarea regulată a organelor de conducere eparhială. Meritele lui au fost recunoscute și din partea congresului electoral din 1874, care l-a ales mitropolit, însă neputând să obțină confirmarea din partea coroanei, a rămas și mai departe, până la sfârșitul vieții, episcop la Caransebeș.

3.

După moartea lui Pantazi a chemat Șaguna lângă sine ca secretar pe *Neagoe Popea*, care era funcționar la administrația civilă. Și el terminase studiile universitare în Viena, luase parte la mișcările anilor 1848/9. Ajuns în apropierea lui Șaguna, deveni unul dintre cei mai credincioși aderenți și ucenici ai marelui arhieru. La sfatul protectorului său intră și el în cinul monahal, schimbându-și numele de botez Neagoe cu numele călugăresc Nicolae. Ca secretar, ca profesor seminarial, ca ziarist și om de carte Nicolae Popea a știut aduce bune ser-

vicii bisericii. Dintre scrierile lui istorice sunt vrednice de amintire: «*Vechea mitropolie a Românilor orto-*

N. Popea.

doși“, precum și *biografia mitropolitului Andreiu baron de Șaguna*. Pentru meritele sale pe terenul literaturii isto-

rice Popea a fost ales membru al Academiei Române (8 Aprilie 1899). După moartea lui Șaguna mulți îl considerau pe vicarul *Nicolae Popea* ca fiind cel mai potrivit candidat la scaunul mitropolitan vacant. Însă diferite împrejurări l-au împiedecat și au înălțat pe alți oameni în scaunul lui Șaguna.¹ La 1889, după moartea episcopului Ioan Popazu, a ajuns Popea episcop la Caransebeș, unde a păstorit cu vrednicie până la 1908, silindu-se întru toate a fi un neobosit continuator al bunelor tradițiuni din epoca lui Șaguna. La moartea sa a lăsat întreagă agonisita vieții sale, în sumă de aproape 300,000 cor., diecezei Caransebeșului pentru scopuri de binefacere.

¹ Cf. broșurile: 1. «Cele două congrese naționale bis. electorale din 1873 și 1874» Sibiu 1875. 2. *Anticritica* broșurei anonime publicate asupra celor două congrese naț. bis. din 1873 și 1874». Sibiu 1880 și 3. «Răspuns la *Anticritica* broșurei anonime» Sibiu 1881. Cele de sub nr. 1 și 3 sunt scrise de Popea și aderenții lui, iar cea de sub nr. 2 de G. Barițiu și V. Babeș la îndemnul lui I. Meșianu (v. coresp. lui I. Pușcariu).

4.

Un talent cu totul deosebit de Popea și Popazu a fost *Ioan Meșianu*, protopopul din Zernești, care în deosebi prin istețimea practică a știut trage folos pentru sine din toate împrejurările, reușind a se înălța repede și a zădărnici adeseori acțiunile lui Popazu și Popea. Meșianu studiasse teologia (1 an) în Sibiu și filozofia în Cluj. Șaguna îl prețuia pe protopopul Meșianu pentru hărnicia sa. De aceea, cunoscând împrejurările și pătrunzând până în gândurile ascunse ale oamenilor, i-a prorocit, că o să ajungă cu timpul în scaunul mitropolitan, ceea ce s'a și întâmplat la începutul anului 1899. În timpul, cât a păstorit ca episcop dieceza Aradului, Meșianu a restaurat edificiul seminarial, a înființat tipografia diecezană, precum și fondul preoțesc de pensuni, cu ajutorul căruia s'a îmbunătățit situația materială a preoțimii din episcopia Aradului.

După ce a ajuns Meșianu mitropolit, a dezvoltat o activitate bogată

și în arhidieceza Transilvaniei: a sfințit la 1906 catedrala din Sibiiu, pentru a cărei zidire se începuseră colectele încă de pe timpul lui Șaguna, a reconstruit la 1914 seminarul „Andreian“ și a luptat cu stăruință, pe teren politic, pentru apărarea caracterului confesional al școalelor primare. În schimb pe terenul vieții morale a preoțimii și a poporului s'a edificat foarte puțin în timpul mitropolitului Mețianu, care cultivă mai bucuros tradițiile tenebroase moștenite din timpul episcopului Vasilie Moga, decât pe cele luminoase din epoca mitropolitului Șaguna.

Mețianu a dezvoltat și oarecare activitate ziaristică, publicând în „Telegraful Român“ din 1860 un articol despre „Porțiunea canonică și folosirea ei“ (Nr. 24). În acelaș ziar (Nr. 8 din 1873) a publicat protopopul din Zernești Ioan Mețianu și niște reflexiuni de ordin politic în care se spune, că dela 1865 începând conducătorii Românilor au făcut numai politică de vorbe, iar țărani au în-

ceput a-și vinde moșiile pe prețuri
bagatele și a lua lumea în cap sau
a lucrà moșiile altora în parte. Iar

Ioan Mețianu.

ca episcop al Aradului a tipărit la
1874 sub pseudonimul *Arhipresbiter*
broșura intitulată: «*O voce serioasă în*

oara supremă», sbiciuind unele scăderi ale conducerii bisericești, îndeosebi ale consistorului mitropolitan. La 1914 a retipărit în tocmă această broșură, fără a lua însă vre-o dispoziție, ca scăderile semnalate în ea să fie înlăturate și consistorul mitropolitan să fie îndrumat spre o activitate mai sistematică.

Când a murit Mețianu la începutul anului 1916, a lăsat prin testamentul său pentru dieceza Aradului păstorită de dânsul dela 1874—1898 suma de 50,000 cor., iar pentru arhidieceza Transilvaniei suma de 150,000 coroane.

5.

Un talent asemănător în câtva cu Mețianu a fost directorul seminarial *Ioan Hania*. Acesta făcuse studii la universitatea din Viena. Reîntors la Sibiiu, ocupă câtva timp funcția de notar consistorial. Iar în primăvara anului 1849, când insurgenții lui Bem ocupară Sibiiul, fiind aproape toți asesorii consistoriali refugiați în diferite părți, Hania fu instituit *vicar* și încre-

dințat cu conducerea afacerilor bisericești. După restabilirea păcii Șaguna, luând cârma afacerilor, arată că instituirea lui Hania ca vicar s'a întâmplat în mod ilegal și lămuri preoțimea, că dispozițiile «vicarului nelegiuit» au fost izvorâte numai din sila împrejurărilor extraordinare, create de valurile războiului civil. Hania ajunsese apoi profesor și mai târziu director seminarial, administrând totodată și protopopiatul Saliștei (pe atunci numit al Sibiiului I). Activitatea lui ca profesor și director seminarial nu a dat rezultate, cari să poată mulțumi așteptările lui Șaguna și cerințele formulate de timpul modern în măsură tot mai potențată față de educația generațiilor de preoți și învățători, cari și-au făcut studiile pregătitoare în acest seminar. Ca director a început a redacta *Anuarul* seminarului, în care a publicat și o încercare de *monografie* a școlii conduse de dânsul.

Pe terenul administrației bisericești avea însă Hania destulă dibăcie. În tot timpul păstoririi lui Șaguna el

avea rolul de stegar al continuato-
rilor tradiției de pe timpul episco-
pului Vasile Moga. La 1867 a dat tot
sprijinul său acțiunii pornite contra
lui Șaguna, spre a-l înlătură din sca-
unul de președinte al „Asociațiunii”.
Adunarea generală din Cluj a ales
atunci pe bar. *Vasile Ladislau Popu* ca
prezident în locul lui Șaguna, iar ca
viceprezident pe *Hania* însuș în locul
lui *Timoteiu Cipariu*. Hania mulțamind
alegătorilor, a mărturisit, că numai
de aceea primește „ca să nu cre-
deți, că eu din privința unor neplă-
ceri, ce poate le-aș putea avea din
partea prințipalului meu, nu primesc”.¹

După moartea lui Șaguna, a lu-
crat Hania cu toată stăruința contra
candidaturii lui Popea și prin diferite
intrigi a reușit a da lucrurilor o astfel
de întorsătură, ca să se împlinească
întocmai prorocia marelui mitropolit:
„după mine vor urmă iarăș vremile
lui Moga”.

¹ Cf. art. despre *adunarea generală a «Asociațiunii»*
în «*Tel. Rom.*» 1867 N-rii 66—68.

6.

Ioan Rațiu, profesor seminarial și versificator, după ce colaborase mai multă vreme la „Telegraful Român“, a ajuns redactor al acestui ziar (1858—1862), unde a făcut bune servicii cunoscând limba sârbească și traducând din ziarele sârbești toate articolele mai importante, cari exprimau părerea Sârbilor în cauza emancipării bisericii noastre de sub patriarhia din Carloviț. Mai târziu părăsi Sibiiul și se făcu protopop la Hațeg. La începutul erei constituționale fu ales asesor consistorial onorar.

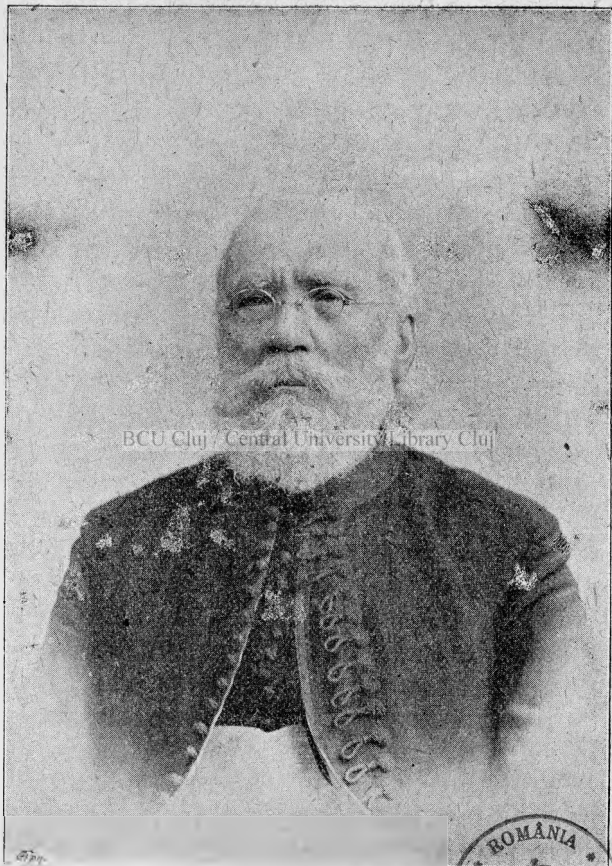
7.

Zaharie Boiu a fost colaborator credincios și de valoare al mitropolitului Șaguna. În tinerețe s'a distins prin publicarea unor versuri reușite, pe cari le-a adunat la 1862 laolaltă sub titlul «*Sunete și răsunete*». După ce s'a întors dela universitatea din Lipsca, a fost câțva timp profesor seminarial și redactor al „Telegrafului Român“ (1862—1865), a scris mai multe manu-

ale didactice bune, („Catehismul mic“, „Cartea de cetire“, „Elemente de geografie“ ș. a), apoi ca paroh al Sibiiului și ca asesor consistorial s'a distins în deosebi pe terenul oratoriei bisericesti. Meritele lui pe acest teren au fost apreciate și de „Academia Română“, care în anul 1877 l-a ales între membrii săi corespondenți. Cuvântările lui bisericesti publicate sub titlul: *«Semințe din agrul lui Christos»*, au fost premiate de „Academia Română“ fiind reușite ca fond și îngrijite ca formă. Ele sunt și astăzi la îndemâna preoților, alături de cuvântările tipărite la 1855 de Șaguna sub titlul: „Kiriakodromion“. — Boiu a murit la 1903.

8.

Nicolae Cristea a urmat după Z. Boiu ca redactor al *«Telegrafului Român»*. Și el studiasse în Germania. De tânăr s'a distins prin interesul viu, ce-l arată față de toate problemele vieții naționale, și ca profesor seminarial și ca conferențiar public erà totdeauna bine

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nicolae Cristea.

pregătit. Felul, cum s'a silit el să ridice ziarul „Telegraful Român“ la un nivel atât de înalt, încât însuș Mihail Eminescu îl consideră ca „foaia cea mai modernă de peste Carpați“,¹ — a mulțumit atât de mult pe Șaguna, încât în punctul IV. al testamentului său insistă anume ca Nicolae Cristea să fie lăsat în postul său de redactor „până-i va plăceă“. Această dispoziție testamentară a lui Șaguna a fost respectată numai până la 1883. Atunci publicând Nicolae Cristea un fulminant articol contra ministrului prezident Coloman Tisza («*Ave Tisza, morituri te salutant*»), a trebuit să plece dela conducerea ziarului, fiind înlocuit cu asesorul consistorial *Mateiu Voileanu*. Lui Cristea i s'au făcut ovațiuni frumoase cu acel prilej. Activitatea ziaristică și-a continuat-o apoi în ziarul cotidian «*Tribuna*». În procesul memorandumului a avut Cristea o atitudine bărbătească, neșovăitoare și timpul, cât a stat în temniță, a știut să-l întrebuițeze în mod folositor scriind

¹ M. Eminescu : «Scrieri politice și literare» p.158,

meditațiuni de ordin politic, pe cari le-a publicat în broșura intitulată: «*Spre țântă*». Ca prezident al „Reuniunii sodalilor“ din Sibiu încă a dezvoltat Cristea activitate mănoasă și folositoare. În toate referințele vieții sale private și publice s'a manifestat totdeauna ca un om de caracter puritan și statornic.

9.

Sava Popovici Barcianu, preot în Rășinari, erà prețuit de Șaguna pentru frumoasele lui însușiri ca om de carte. De aceea l-a instituit profesor seminarial, în care calitate s'a distins prin publicarea unui îngrijit manual de gramatică germană și a unui dicționar german-român. Academia Română l-a ales la 1869 membru corespondent. A decedat în 1879, lăsând un demn continuator al luminoasei tradiții familiare de preot-cărturar în fiul său *Daniil P. Barcianu*, pe care Șaguna l-a trimis la universitatea din Lipsca pregătindu-l astfel, ca să poată deveni atât sub raport științific, cât și moral

unul dintre cei mai distinși profesori ai seminarului Andreian.¹ Dintre pro-

Sava Popovici Barcianu.

feșorii acestui seminar, eșiți din școala lui Șaguna, s'au mai distins pe teren

¹ Cf. volumul: *Căzut-a cununa capului nostru* de Dr. Ioan Lupaș. Arad 1918 pag. 184 și urm.

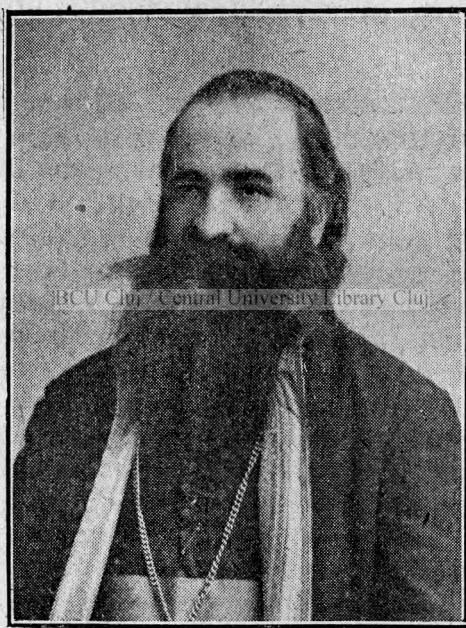
literar-pedagogic *Ioan Popescu*, redactorul revistei «*Organ pedagogic*» și autorul unor excelente manuale de *pedagogie* și *psihologie*. La 1877 fu ales membru coresp. al Academiei Române.

10.

Dr. Ilarion Pușcariu, după ce și-a terminat studiile la universitatea din Viena, a funcționat ca profesor la seminar. La sfatul lui Șaguna a îmbrăcat rasa călugărească și a devenit un sânguincios muncitor pe teren literar-pedagogic și istoric. A publicat *Principii pedagogice*, *Documente pentru limbă și istorie*, *manuale de istorie bisericească* pentru școalele populare și secundare, un manual de *isagogie*, o gramatică a limbei române și un studiu despre *Mitropolia Românilor ortodocși*. A înaintat în treptele ierarhice până la gradul de arhimandrit, în timpul din urmă arhiereu și a îndeplinit importanta funcțiune de vicar arhiepiscopesc pe timpul mitropoliților Miron Roman și Ioan Mețianu. La 1916 Academia Română l-a ales membru onorar.

11.

Dr. Ioan Crișan a fost un cercetător istoric bine pregătit, al cărui

Dr. Ilarion Pușcariu.

studiu despre unirea unei părți a Românilor cu biserica apuseană dă do-

vadă despre spiritul pătrunzător și aparatul critic modern, cu ajutorul căruia știă să împrumute cercetărilor sale istorice o valoare durabilă. Ca profesor la seminar și catehet al elevilor din gimnaziile străine, a făcut școalei și bisericii servicii foarte însemnate. Lecțiile sale de istorie bisericească erau foarte îngrijite, iar în partea specială, unde zugrăvia contrastul dureros dintre epoca mitropolitului Șaguna și a lui Miron Roman, sbiciuia fără cruțare abandonarea conștiință a pornirilor culturale progresiste din timpul celui dintâi și inerția păgubitoare întronată la conducerea bisericii prin cel din urmă.

12.

Dintre profesorii gimnaziului din Brașov s'au distins directorul *Gavriil Muntean* prin studii pedagogice și traduceri din autorii clasici latini. A fost ales membru al Academiei Române la 1866, a decedat la 1869. *Dr. Ioan Meșiota* iarăș pentru activitatea

lui pedagogică-literară a fost ales membru corespondent al Academiei Române în 1877. Activitate literară-ziaristică de mare însemnătate a dezvoltat și profesorul brașovean Ioan Alexandru Lăpădatu ca redactor la ziarul „Orientul Latin” și la „Albina Carpaților”. Se pot citi cu folos articolele lui publicate în broșura intitulată «*Asupra situațiunii*» (1877) și instructivele *nuvele istorice*, publicate de Lăpădatu în „Albina Carpaților”.

Dintre ceice n’au fost direct în serviciul bisericii și al școlii încă a reușit Șaguna a grupă în jurul său colaboratori vrednici și merituosi cum au fost:

13.

Visarion Roman, care și-a început cariera ca învățător în Rășinari, a fost câțva timp (1857—8) redactor la „Telegraful Român”, a publicat calendarul „Amicul Poporului” și revista pedagogică „Amicul Școlii”, iar la 1872 a reușit să înființeze, cu ajutorul mai multor fruntași, institutul de credit și

Visarion Roman.

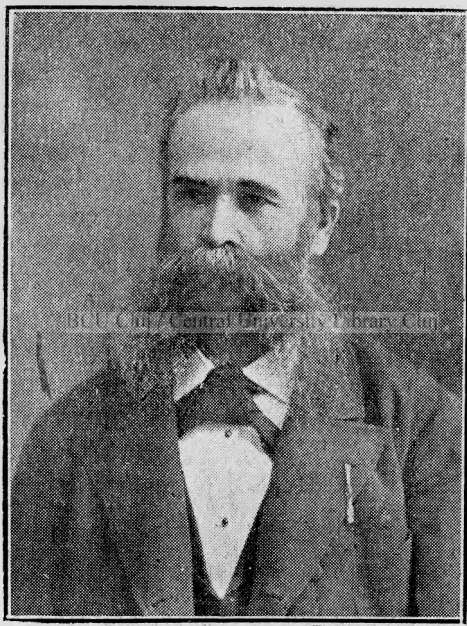
economii „Albina“.¹ În 1877 a fost ales membru corespondent al „Academiei Române“. A decedat în 1885.

14

Cel mai statornic și mai devotat dintre colaboratorii mireni ai lui Șaguna a fost *Ioan Pușcariu*, fratele mai mare al vicarului Dr. Ilarion Pușcariu. Prin stăruința sa deosebită a reușit să urce fusceii unei strălucite cariere în administrația civilă-politică, ajungând pe timpul ministrului de culte Eötvös consilier de secțiune lângă acest ministru, iar mai târziu jude septemvir. În tot timpul îndelungatei sale cariere politice-administrative a manifestat și un interes deosebit pentru chestiuni culturale și bisericești. A publicat mai multe lucrări istorice ca: „Date privitoare la familiile nobile române“, „Fragmente despre boerii din Țara Făgărașului“ ș. a. La 4 Aprilie 1900 a fost ales

¹ Vezi «*Monografia institutului de credit și de economii «Albina» 1872—1897* publicată din însărcinarea direcțiunii, de N. Petra Petrescu, Sibiu 1897.

membru al Academiei Române. A fost și un neobosit cronicar al evenimen-

Ioan Pușcariu.

telor din timpul său. Cartea sa postumă: «*Notițe despre întâmplările con-*

timporane» oferă contribuțiuni prețioase pentru ceice vreau să cunoască și unele părți mai intime din viața oamenilor, cari au avut rol de conducători în jumătatea a doua a secolului XIX.

15.

Dr. Atanasie Marienescu încă a fost un însuflețit aderent al mitropolitului Șaguna. Ca student universitar în Budapesta începù a colabora la „Telegraful Român“, a cules diferite balade populare din părțile bănățene, a publicat apoi o mică broșură intitulată „Istoria Românilor“, o biografie a lui Petru Maior și o lucrare mai vastă despre *Cultul creștin și păgân*. A fost ales membru al Academiei Române în 1881.¹

16.

Emanuil Gozdu erà încâtva înrudit cu Șaguna. Născut la 1802 în Oradea-mare, a studiat drepturile la academia din acest oraș și la cea din Pojon,

¹ Vezi mai pe larg despre Marienescu, la Dr. I. Lupaș: «Căzut-a cununa capului nostru». Arad 1918 pag. 216 și urm.

apoi s'a așezat în Budapesta ca avocat. Când s'a cununat la 1832 cu tânăra văduvă *Anastasia*, fiica neguțatorului macedo-român din Pesta: Constantin *Pometa*, au rugat pe Atanasie Grabovsky, unchiul Anastasiei Șaguna, să le fie naș. Astfel între Șaguna și Gozsdu se înjghebaseră legături prietenești încă din tinerețe. Această prietinie o știură folosì amândoi nu numai spre binele lor, ci mai ales spre binele neamului și al bisericii. Când a ajuns Gozsdu comite suprem al Carașului (1861) și ca atare membru în casa magnaților, a cerut și a urmat sfatul lui Șaguna, rostind un impunător discurs întru apărarea cauzei naționale a Românilor ardeleni. Cu prilejul unei onomastice a spus Gozsdu următoarele cuvinte: „Ca fiu credincios al bisericii mele *laud Dumnezeirea, căci m'a creat Român; iubirea ce am către națiunea mea neîncetat mă îmboldește a stărui în faptă, ca încă și după moarte să erump de sub gliile mormântului spre a putea fi pururea în sinul națiunii mele.*”¹

¹ cf. ziarul «*Concordia*» din 1862 pag. 208.

Prin testamentul său din 4 *Noemvrie 1869* a reușit în adevăr să-și asigure un nume de mare binefăcător, care va trăi pururea în sinul națiunii române. După ce s'a îngrijit cu prisosință de soția sa a doua: Melania născută Dumcea, întreagă averea sa în sumă de *400,000 coroane* o lăasă ca fundațiune, din interesele căreia să se împartă stipendii studenților universitari, iar mai târziu să se dea ajutoare în bani și preoților și învățătorilor săraci și să se poată promovă orice „scopuri *religionare* ale Românilor de religiunea ortodoxă răsăriteană“. Prin o administrare bună și conștiințioasă această fundațiune a lui Gozsdu a sporit până la suma de *7.118,408 coroane*. Gozsdu a decedat la începutul anului 1870.

*

Privind această frumoasă falangă — care e departe de a fi complectă — a oamenilor vrednici și luminați, a iscusiiților mânuitori ai condeiului și neobosiților îndrumători ai tinerețului, a credincioșilor ostași ai luminii

și marilor binefăcători, pe cari Șaguna i-a știut grupă în jurul său, vom înțelege și mai bine, pentrucă cărmuirea acestui *providențial mitropolit* a fost atât de mănoasă și de binecuvântată, încât formează *epoca cea mai glorioasă în istoria bisericească și națională a poporului nostru*.

Progresele însemnate realizate de poporul nostru în cursul acestei cărmuiri epocale ne îndreptățesc să rostim cu satisfacție și în chip de poavă pentru viitor cuvintele profetice ale mitropolitului Șaguna:

«Astfel ajută Dumnezeu, unde este cuget bun și unde puterile se știu întrebuința cu scumpătate și înțelepciune».¹

X.

Statutul organic și alte legi privitoare la viața bisericească.

Statutul organic este legea fundamentală a bisericii ortodoxe române

¹ Șaguna: *«Istoria bisericii ortodoxe»*, Sibiu 1860, vol. II. p. 215.

din Ungaria și Transilvania. Pe această lege se întemeiază constituția noastră bisericească, adică toate drepturile și datorințele credincioșilor sfintei noastre biserici.

Statutul organic ne arată, că părțile constitutive (alcătuitoare) ale mitropoliei noastre sunt, de jos în sus: 1. parohia, 2. protopopiatul, 3. eparhia și 4. mitropolia.

1. Parohia e formată din mai multe familii creștinești, aparținătoare bisericii noastre. Conducătorul unei parohii este *preotul*, pe care îl alege poporul și îl întărește episcopul sau mitropolitul. Preotul, împreună cu *comitetul parohial* este dator a purta de grije, ca biserica și școala să fie totdeauna în stare bună și să nu se încuibe obiceiuri rele și deprinderi păcătoase între credincioșii bisericii noastre. Averea parohiei o chivernisește *epitropia parohială*, care trebuie să-și dea seamă de tot banul și e răspunzătoare atât comitetului, cât și *sinodului parohial*.

Sinodul parohial trebuie să se țină în fiecare an odată pentru examinarea socotelilor bisericesti și școlare. Dacă se mai ivesc și alte trebuințe, se poate ține și de mai multeori într'un an. Membrii sinodului parohial sunt toți credincioșii bisericii noastre, cari trăiesc o viață cinstită și își împlinesc datorițele față de biserică și școală. Toți au drept de vot la alegerea de preot și învățător, precum și la alte afaceri mai însemnate.

2. Mai multe parohii laolaltă formează un *protopopiat*, în fruntea căruia stă *protopopul*, *comitetul* și *sinodul protopopesc*. În comitetul și sinodul protopopesc sunt $\frac{1}{3}$ din membri preoți, iar $\frac{2}{3}$ mireni. Datoriile comitetului și sinodului protopopesc sunt aceleași ca și ale comitetului și sinodului parohial, cu deosebirea, că ele sunt puse peste toate parohiile dintr'un cerc protopopesc.

În afaceri de disciplină bisericască judecă *scaunul protopopesc*, la care nu iau parte și mireni, ci numai preoți în frunte cu *protopopul*. *Epi-*

tropia protopopească poartă grije de întreagă averea protopopiatului.

3. Mai multe protopopiate formează o eparhie (episcopie). În fruntea eparhiei stă *episcopul* și *consistorul*, care e împărțit în trei senate: *bisericesc*, *școlar* și *epitropesc*. Membrii senatului bisericesc sunt toți preoți, iar ai celui școlar și epitropesc sunt $\frac{1}{3}$ preoți, $\frac{2}{3}$ mireni. Toți acești membri se numesc *asesori* (sfetnici) consistoriali. Ei sunt aleși de *sinodul eparhial*, care își ține ședințele sale în fiecare an după Duminica Tomii, sub conducerea episcopului din eparhie. Membrii sinodului eparhial sunt iarăși $\frac{1}{3}$ preoți și $\frac{2}{3}$ mireni (20 preoți și 40 mireni). Ei aleg și pe episcopul diecezei lor.

4. Mai multe eparhii formează *mitropolia*, în fruntea căreia stă mitropolitul și consistorul mitropolitan, alcătuit la fel cu consistoarele eparhiale. Tot la 3 ani se întrunește sub conducerea mitropolitului în Sibiu *congresul național bisericesc*, care aduce legi și regulamente pentru mitropolia întreagă. În congres sunt 30 deputați preoți și 60 mireni.

Puține biserici au o constituție atât de frumoasă și puține popoare au în biserica lor drepturi atât de mari ca acelea, pe cari nemuritorul mitropolit Șaguna le-a dat poporului nostru prin legea numită „Statutul organic”.¹ De aceea trebuie să ne dăm toată silința a ne face vrednici de aceste drepturi bisericesti.

Iar vrednici cu adevărat ne vom face numai atunci, când vom împlini cu scumpătate toate datorințele noastre față de biserică, trăind în frica lui Dumnezeu și urmând sfaturile mai marilor noștri, ale preoților și învățătorilor, cari — după cuvântul apostolului Pavel — sunt datori să privegheze pentru sufletele noastre.

¹ Asupra unor §§-i din «Statutul organic» s'au încins discuții interesante și s'au scris comentarii. Astfel a publicat Ioan cav. de Pușcariu în Brașov la 1899 o broșură intitulată: «Un comentariu la §. 96 al Statutului organic», iar în Sibiu a apărut la 1914 broșura intitulată: «Interpretarea §§-ilor 18, 40, 88 și 150 din Statutul organic» de Dr. Ioan Lupaș. Tot în acelaș an a tipărit și avocatul consistorial Ioan Preda, lucrarea sa: «Constituția bisericii gr.-or. române din Ungaria și Transilvania sau Statutul organic comentat și cu concluzele și normele referitoare întregit».

Dintre legile statului, cari ating de aproape și viața bisericească a poporului nostru amintim aici următoarele:

1. articolul de lege XX. din 1848, care enunță principiul *egalei îndreptățiri a tuturor confesiunilor* din Ungaria și dispune ca trebuințele bisericești școlare ale acestora să fie acoperite din vistieria statului (§. 3);

2. articolul de lege IX. din 1868, prin care se asigură *autonomia mitropoliei ortodoxe-române* din Ungaria și Transilvania; Central University Library Cluj

3. articolul de lege 38 din 1868 privitor la învățământul poporal, care este lege școlară fundamentală a patriei noastre și în § 58 dispune, ca „fiecare elev să-și primească instrucția în limba sa maternă“ (minden növendék anyanyelvén nyerje az oktatást). Dar prin faptul, că această lege dă voie locuitorilor din fiecare comună să decidă, dacă școala lor e de caracter confesional sau comunal, s'au produs adeseori neînțelegeri, al căror rezultat a fost, că în unele părți școa-

lele și-au pierdut caracterul confesional și au devenit școale comunale sau de stat;

4. articolul de lege 39 din 1868, prin care se înarticulează mitropolia greco-catolică de Alba-Iulia și episcopiiile gr.-cat. de Lugoj și Gherla;

5. articolul de lege 48 din 1868 în cauza căsătoriilor mixte enunță principiul, că în procesele matrimoniale de divorț pentru fiecare parte e obligatorie sentința autorității confessionale respective;

6. articolul de lege 53 din 1868 stabilește religia copiilor născuți din căsătorii mixte și anume astfel, că băieții au să urmeze religia tatălui, iar fetele religia mamei. Tot în această lege se prescrie și modalitatea trecerilor religionare dela o confesiune la alta: celce vrea să treacă e dator a anunța aceasta preotului său de două ori în fața a 2 martori, cari extradau o adeverință despre anunțarea făcută înaintea preotului;

7. articolul de lege 40 din 1879 stabilește în § 53 o pedeapsă de 2 luni

temniță și 300 fl. pentru ceice ar primi pe cineva în sinul unei confesiuni înainte de a fi împlinit condițiile fixate în articolul de lege 53 din 1868. Această lege a fost explicată din partea unor preoți în sensul, că pe copiii din căsătorii mixte îi poate boteză numai preotul acelei confesiuni, căreia aparține copilul în mod legal. Dar curia regească a enunțat în 1882, că preotul nu poate fi pedepsit, dacă botează copil de altă confesiune, căci posibilitatea trecerii religioase la copii este exclusă.

Ministrul de culte contele Albin Csáky a dat în 26 Februarie 1890 ordinațiunea, că preotul care botează vre-un copil aparținător altei confesiuni, în termen de 8 zile să trimită extrasul de botez la preotul confesiunii respective. Preoțimea catolică s'a împotrivit însă acestei ordinațiuni ministeriale. Urmarea a fost, că partidul liberal, care erà atunci la putere, a cerut introducerea căsătoriei civile și a matriculelor de stat. Guvernul lui Wekerle a și înaintat la

sfârșitul anului 1893 proiecte în acest înțeles, dar casa magnaților le-a respins în 21 Maiu 1894 cu o majoritate de 21 voturi; cu o lună mai târziu le-a primit însă cu o majoritate de 4 voturi (art. de lege 31 și 33 din 1894). Din 1 Octomvrie 1895 au intrat în deplină vigoare și astfel de atunci statul ungar nu mai recunoaște valabilitatea căsătoriilor și a matriculelor bisericesti. Numai căsătoriile încheiate înaintea matriculantului civil le consideră valabile și numai datele matriculelor civile sunt decisive în orice privință. În cazul căsătoriilor mixte părinții pot face învoială înaintea forurilor civile (art. de lege 32 din 1894).

Prin articolul de lege XIV. din 1898 s'a acordat preoților întregirea dotațiunii (congrua) din vistieria statului, făcându-se deosebire între preoți cu calificatiune inferioară (întregire până la 800 cor.)¹ și preoți cu quali-

¹ Despre felul, cum a fost primită această lege din partea cercurilor noastre bisericesti a se vedea broșura: «*Dotațiunea Clerului*» retipărită din «*Telegraful Român*» de *Ilie Dinurseni* (1898).

ficațiune superioară (întregire până la 1600 cor.).

Dispozițiile legii din 1898 au suferit o restricțiune gravaminoasă pentru preoțimea noastră, prin art. de lege XIII. din 1909, care preotului cu calificațiune superioară numai în cazul acela îi asigură întregirea până la 1600 cor. din visteria statului, dacă și antecesorul său s'a bucurat de asemenea întregire.

Prin articolul de lege XXXVIII. din 1913 s'au acordat preoților și *cuincuenale* dar numai pe lângă restricțiunea cuprinsă în § 5, care dispune, că suma cuincuenalelor dimpreună cu întregirea convenită în sensul art. de lege XIV. din 1898 nu poate fi mai mare decât suma întreită a venitelor din parohie.¹

¹ Ce însemnează pentru preoțimea ortodoxă română această restricțiune, se poate vedea din motivarea unei propuneri înaintate sinodului arhidiecezan din Sibiu la 17/30 Aprilie 1914 (cf. *Protocolul sinodului ordinar al arhidiecezei ort. române din Transilvania ținut în anul 1914*, pag. 38—41).

„Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român“.

Întemeiată la 1861 de marii metropoliți Andreiu Șaguna dela Sibiiu și Alexandru Sterca-Șuluțiu dela Blaj, de frunțașii neamului nostru de atunci: Timoteiu Cipariu, George Barițiu cavalier I. Pușcariu, baron Vasile Pop, Dr. I. Rațiu, Iacob Bologna ș. a. cu scopul de a înainta cultura poporului român prin tipărire de cărți bune și folositoare, a înființat și va înființa și susține biblioteci populare în fiecare comună, biblioteci regionale în fiecare centru de despărțământ și o bibliotecă mai mare centrală; a întemeiat și va întemeia și susține muzee regionale în centrele despărțămintelor, pe lângă un mare Muzeu Central; a ridicat și va ridica și susține case naționale în toate comunele românești; a aranjat și va aranja expoziții etnografice (de porturi, de jocuri naționale etc.), de agricultură, de grădinărit, pomărit, de copii, industriale, artistice ș. a.; a ținut și va ține conferințe și prelegeri populare; a acordat și va acorda premii și burse (stipendii); a înființat și va înființa bănci populare, cooperative ș. a.; a instruit și va instrui pe analfabeți (pe ceice nu știu ceti și scrie). «Asociațiunea» e împărțită în despărțăminte (ceruri), iar acestea în comune sau agenturi. 4 persoane pot face o agentură și cere prin directorul despărțământului o bibliotecă dela

Asociațiune, Sibiiu, str. Șaguna 6.

Abonați publicațiile „Asociațiunei“

„TRANSILVANIA“

Cea mai veche revistă românească din Ardeal

Apare lunar sub îngrijirea d-lor

Andrei Bârseanu și Ioan Georgescu

cu sprijinul celor mai de seamă scriitori români de pretutindeni. Publică: poezii, povești, schițe, romane, teatru, istorie, știință pe înțelesul tuturor, :: studii, dări de seamă, notițe, cronici ș. a. ::

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Costul abonamentului anual:

pentru membrii «Asociațiunei» 50 Lei
pentru nemembrii 70 Lei

Cea mai răspândită publicațiune populară

„BIBLIOTECA POPORALĂ :: A ASOCIAȚIUNEI“ ::

apare lunar și e îngrijită de secretarul literar al «Asociațiunei», dl Ioan Georgescu, cu sprijinul celor mai buni scriitori pentru popor.

Costul abonamentului anual:

pentru membrii «Asociațiunei» 25 Lei
pentru nemembrii 35 Lei